

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 50

Januari 2019

*Styrelsen hälsar medlemmarna välkomna
till vårens aktiviteter!*

Se även vår hemsida: <https://ikonsallskapet.com>

Vårens program

Torsdagen 7 februari 17.00 För medlemmar. Ingen föranmälan

Per-Arne Bodin talar om

”Malevitj, Svarta kvadraten och de ryska ikonerna”

Hornstulls bibliotek

Samma föredrag hålls ytterliga en gång samma dag.

7 februari 19.00 Öppen föreläsning för alla men kräver biljett enligt nedan

Per-Arne Bodin talar om

”Malevitj, Svarta kvadraten och de ryska ikonerna”

I samarbete med Hornstulls bibliotek

Hornsbruksgatan 25

Boka biljett om du vill komma klockan 19.00 (det är begränsat antal platser) på tel 08-508 308 60.

Om du är medlem kan du alltså välja tid, men om du vill komma klockan 19.00 måste du ha biljett.

Onsdag 27 mars kl. 17.30, Universitetet, Södra husen E 487:

Årsmöte. Efter årsmötet blir det bokpresentation

Måndag 6 maj 18.00, lokal meddelas senare:

Filosofie doktor Olof Heilo talar om ”**Bilder och bildstormare i Bysans och Kalifatet, 717–843**”

Årets resa med Ikonsällskapet planeras gå till Estland. Målet är Marie Marie Himmelfärdkloster i Pühtitsa i östra Estland, med flera stopp och besök på vägen. Inför årsmötet i mars kommer ett nytt rundbrev att skickas ut med mera information, bland annat prisuppgifter. Först då kan man anmäla sig till resan. Antalet deltagare begränsas till 25. Ikonsällskapets medlemmar har företräde.

Preliminärt ser planerna ut som följer:

Tid: Den ortodoxa Marie Himmelfärdshelgen

26 augusti: Avresa med båt till Tallinn.

27 augusti: Ankomst till Tallinn. Från båten direkt avfärd med buss till nunneklostret. Svensktalande guide medföljer. Lunch under vägen. Aftongudstjänst i klostret. Efter gudstjänsten inkvartering på hotell i närheten av klostret. Lätt kvällsmat på hotellet.

28 augusti: Frukost på hotellet. Liturgi i klostret alternativt utfärd till Narva. På eftermiddagen avfärd till Tallinn. Inkvartering på hotell i Tallinn.

29 augusti: På förmiddagen besök på Tallinns ikonmuseum, <http://ikoonimuuseum.ee/en/home/>. Lunch på egen hand. Eftermiddagen tillbringas på egen hand i Tallinn. Avfärd med båt till Stockholm.

30 augusti: Ankomst på förmiddagen till Stockholm.

Sedan sist: Workshop om ikoner

Den 13 oktober höll Ikonsällskapet en workshop i Ryska ortodoxa kyrkans församlingslokal på Birger Jarlsgatan i Stockholm. Idén var att sällskapets medlemmar skulle ta med en egen ikon hemifrån och presentera den, och att övriga närvarande skulle bidra till en diskussion om den specifika ikonen eller om ikonkonst överhuvudtaget.

Antalet närvarande var inte särskilt stort, men vi som var där var mycket nöjda med arrangemanget. Vi fick se ikoner av mycket olika karaktär och diskussionerna blev livliga och

givande. Ikonsällskapetets grundare Ulf Abel var närvarande, och hans kommentarer var mycket värdefulla. Bland ikonerna fanns en som föreställde Praskovja Pjatnitsa, inköpt på auktion för några år sedan. Ulf Abel daterade den till tiden kring sekelskiftet 1900. Själv hade han med sig en vacker liten ikon av den helige Nikolaj som han köpt i Andronnikovklostret i Moskva. Det var ett tryck, klistrat på en träplatta, och en diskussion utspann sig om vad som menas med en "riktig" ikon, både som konstföremål och som objekt för religiös vördnad. Har det hänt att ett tryck har blivit betraktat som undergörande?

Regina Lundvall, som har ett helt yrkesliv som konservator bakom sig, presenterade en grekisk ikon som hon restaurerat och som dessutom hade en relik infogad i träet på baksidan. En annan medlem hade med sig en fin ikon av bebådelsen som hon själv hade målat. Åter en annan medlem visade en metalltriptyk av den typ som är vanlig bland de gammaltroende. Vi såg flera andra ikoner och alla var de förknippade med en historia av något slag. Samtalet rörde sig från lågt till högt, och vi hade kunnat fortsätta mycket längre än de tre timmar som var avsatta i programmet. Styrelsen planerar att upprepa ett möte av denna typ så småningom.

Elisabeth Löfstrand

Vitaikoner av den helige Nikolaus

På följande möte 6 december 2018 presenterade filosofie doktor Irina Brändén sin avhandling "Bilder och berättelser om Sankt Nikolaus: några vitaikoner studerade mot bakgrund av text och liturgi", Diss. Uppsala; Uppsala universitet, 2018. Nationalmuseum äger en av de rikaste ryska ikonsamlingarna utanför hemlandet. Irina Brändén disputerade 9 maj 2018 vid Uppsala universitet i konstvetenskap på en avhandling som har tre ikoner från samlingen i fokus. Det är tre Nikolausikoner av så kallad vitatyp från 1500- och 1600-talen.

Nikolaus är kristenhetens mest kända och älskade helgon. Han var biskop i Myra, en antik grekisk stad som numera ligger i Turkiet, och dog år 345. Han är känd för sin givmildhet mot de fattiga, vilket fått honom att genom historien förvandlas till vår jultomte. Nikolaus hindrade halshuggningen av tre oskyldigt dömda, återförde en kidnappad pojke till hans föräldrar, räddade tre flickor från skam och lugnade ett stormande hav. Han är därför bland annat sjömännens skyddshelgon. Som biskop bekämpade helgonet Arius och det så kallade arianska kätteriet på kyrkomötet i Nicaea år 325.

Nikolaus, då kallad Nikolaj eller Nikola, är särskilt älskad i Ryssland. I gamla reseskildringar benämns han understundom "den ryska guden" och känns igen på ikonerna för sitt skägg (alltså som hos jultomten), sin flint, sitt fårade ansikte och sin biskopsskrud. Särskilt markerat är hans biskopsband, omoforion, i vitt med svarta kors i blickfånget.

Irina Brändén fokuserar alltså på tre vitaikoner föreställande Nikolaus. I dessa syns helgonet i helfigur eller som bröstbild i mitten av ikonerna och ovanför honom syns Gudsmoan och Kristus som överlämnar biskopsinsignierna till honom. Runt alla fyra sidorna på ikonerna finns bildband med fyrkantiga, oftast kvadratiska bilder ur Nikolaus liv.

Syftet med avhandlingen är "att skapa en djupare förståelse för S Nikolaus vitaikoners bildvärld". De tre ikonerna undersöks i en mycket bred kontext: i förhållande till andra vitaikoner föreställande Nikolaus, till andra typer av berättande ikoner och till helgonvitor och liturgiska texter och de situeras slutligen i en liturgisk kontext. **Per-Arne Bodin**

Musik: Rysk dödsmässa till 100-årsminne

”Vetjnaja Pamjat”, Evig åminnelse, är den centrala hymnen i den ryska kyrkans dödsmässa, *Panichida*. Det är också namnet på den komposition för kör och orkester ryssen Alexander Kastalskij (1856 – 1926) skrev under första världskriget som en patriotisk hyllning till fallna ryska soldater. En version för bara kör, avsedd för liturgiskt bruk i ortodoxa kyrkan, blev klar 1917. Ett mäktigt körverk som för första gången spelades in på skiva i januari i år.

Kastalsky var en centralgestalt i rysk musik under 1900-talets början, elev till bland andra Tjajkovskij, kompositör, dirigent, folklivsforskare och nyskapande tonsättare som tog upp drag från den tidigaste ryska kyrkosången, den folkliga sångtraditionen och vissa västliga former. Han skrev mest sakral körmusik i det lilla formatet, ett 175-tal verk. Dessutom harmoniserade och arrangerade han ryska folksånger.

Hans liturgiska Vetjnaja Pamjat är i princip en traditionell rysk dödsmässa, en Panichida. Men Kastalskij utelämnar en del hymner ur Panichidan och låter andra byta plats. Så uppstår ett nyskapat verk som ofta använder de klassiska melodierna men mjukt väver in en ny ton som pekar ibland till arkaiska klanger, ibland folklig sångtradition. Det var drag som också togs upp av hans samtida och efterkommande vid Moskvas Synodala körskola, fram tills dess att den stängdes av bolsjevikerna 1918.

Här finns många vackra körsatser, som alla bönfaller Herren om förlåtelse och frid för de döda, mest centralt kanske i versen ”Upokoj, Bozje”, Giv, Herre, dina tjänare frid och tag emot dem i paradiset. En upphöjd, vädjande sats som sammanfattar hela dödsmissan. Först i den allra sista versen riktas uppmärksamheten mot de fallna hjältarna, soldaterna som mist sina liv för fosterlandet. Men förbönerna gäller alla döda.

The Clarion Choir sjunger med djup och perfektion i en ortodox kyrka i New York och så nära en äktrysk körklang man kan komma.

Kaj Engelhart

Alexander Kastalsky: Vechnaja Pamjat. The Clarion Choir, dir. Steven Fox. NAXOS 8.573889

Väst möter öst i baltisk miljö

Bland de många aktiva och intressanta tonsättarna i vår tids Baltikum återfinns också letten Andrejs Selickis. Född 1960 kom han tidigt att möta Arvo Pärt som blev hans mentor och förebild. Selickis studerade i Lettland och blev snart körledare och tonsättare, verksam i flera olika kyrkor.

Hans första komposition att framföras i konsertsammanhang är en *Litania till Moder Teresa* från 2012, för kör och orkester, sammansatt av citat ur texter av Moder Teresa och inskott av liturgiska och poetiska, nyskrivna verser på lettiska, med en arkaisk klang och rötter i gammal folklig sång.

En del av Selickis körverk har drag av gregoriansk koral, men framträdande är också hans intresse för – och kanske hemmahörighet i – ortodox tradition, särskilt den gammaltroende, som finns rikt företrädd i Lettland, gärna i kombination med den förkristna folkliga sångstil som går tillbaka till shamanistiska och naturreligiösa praktiker.

Litanian och en rad andra av Selickis religiösa körverk finns inspelade från i föl i Johanneskyrkan i Riga i en suverän inspelning med lettiska radions kör under Sigvards Klava, en personlig vän till Selickis. Här möter en ovanlig, mycket baltisk klangvärld med anknytning till den östkyrkliga miljö som är en viktig del av den regionala kulturen.

Kaj Engelhart

Andrejs Selickis: Paradisus vocis, Lettiska Radions kör, Sinfonietta Riga, dir. Sigvards Klava, Ondine ODE 1327-2 (Naxos)

Bok: Ikonansikten från ett nära förflutet

Hur många är de ryska kristna som föll offer för den unga sovjetregimen mellan 1918 och 1938 – det år då förföljelserna kulminerade? Miljontals ryssar mördades under Lenin och Stalin och många av dem var förstas kristna, de flesta av dem ortodoxa. Uppgifterna varierar mellan 60 000 och 200 000. Många har helgonförklarats av ryska ortodoxa kyrkan som "neomartyrer". Ett hav av människor, där man har svårt att urskilja enskilda ansikten.

Men vi får hjälp av Torsten Kälvemark, som i sin senaste bok "Katedralen som sprängdes. Den ryska kyrkans martyrium 1918 – 1938" låter några martyröden framträda. Med en tidslinje skildrar han situationen år för år, innan han presenterar några av de platser där de flesta och värsta martyrierna utspelades.

Så får vi möta ett 25-tal enskilda människoöden – biskopar och kyrkliga ledare och kvinnor, både nunnor och enkla lekvinnor, som alla är trogna sin kyrka och tro och därför döms som antirevolutionärer och klassfiender. Många får tillbringa årtal tvärs igenom hela raden av sovjetiska fångläger innan de dödas.

Det är en skakande läsning att se hur barbariskt och människofientligt de summariska rättegångarna i tremannadomstolarna hanterade människoliv. Blind dogmatism och extrem likriktning kostade miljoner sovjetmedborgare livet, och tanken var att rycka upp religionen med rötterna...

Den praktfulla Kristus Frälsarens katedral i Moskva från 1883 hugfäste den ryska segern över Napoleon 1812. Men den skulle ge plats åt "Sovjeternas palats" och revs 1931. Kälvemark berättar historien om bygge och rivning, och det planerade palatsbygget som i stället blev en simbassäng. Ett annat exempel på det gigantiska ateistiska projektet för att utrota religionen. Som blev kortlivat, mätt med historiens mått. Katedralen är uppbyggd igen i sin forna prakt, och religionen är som bekant allt annat än död i Ryssland...

Kaj Engelhart

Torsten Kälvemark: Katedralen som sprängdes. Den ryska kyrkans martyrium 1918 – 1938. Artos 2018, 182 sidor.

Årsavgiften för 2018, kr 200:-/person. Pg 121 05 33-4. Skriv även Ditt namn under "Meddelanden"! Har Du e-mail? Ge oss Din mailadress, så får Du rundbrevet direkt i Din dator! Och meddela adressändring, tack!

Ikonsällskapets styrelse: Per-Arne Bodin, ordförande, pab@slav.su.se, Thomas Birath, tbirath@hotmail.com, Kaj Engelhart, kajcaritas@hotmail.com, Eva Grafström, ekg@telia.com, Elisabeth Löfstrand, elo@slav.su.se, Regina Lundvall, regina.lundvall@gmail.com, Ludmila Schuisky-Olsson, kassör, 7540455@gmail.com

IKONSÄLLSKAPET

Ordförande: Per-Arne Bodin, pab@slav.su.se; <https://ikonsallskapet.com>